

Значення вивчення саме східноєвропейських старожитностей, залишених слов'янами початку середньовіччя, стало ще вагомим після того, як у середині – другій половині ХХ ст. у Східноєвропейському Лісостепу були відкриті пам'ятки V ст., що пов'язують із слов'янами напередодні Великого розселення. Також саме з огляду насамперед на археологічні матеріали були конкретизовані шляхи формування переддержавних та державних структур східних слов'ян. З відкриттям нових матеріалів розширювалось коло досліджуваних питань, уточнювались старі, народжувались нові концепції походження та ранньої історії слов'ян. Ці процеси тривають й нині в силі продовження польових робіт.

Список використаних джерел:

1. Артеменко І. І. Підсумки і перспективи розвитку археологічної науки на Україні / І. І. Артеменко. // Археологія. – 1982. – № 40. – С. 3–15.
2. Баран В. Д. Ранні слов'яни між Дністром та Прип'яттю / В. Д. Баран. – Київ, 1972. – 244 с.
3. Приходнюк О. М. Археологічні пам'ятки Середнього Придніпров'я VI-IX ст. / О. М. Приходнюк. – Київ, 1980. – 151 с.
4. Міхеєв В. К. Пеньківське поселення на Сіверському Дінці / В. К. Міхеєв, О. М. Приходнюк. // Археологія. – 1986. – № 54. – С. 75–82.
5. Баран В. Д. Підсумки досліджень у галузі слов'яно-руської археології (1976-1980 рр.) / В. Д. Баран. // Археологія. – 1982. – № 40. – С. 83–97.

Друздєв О.В.

аспірант,

Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича

Національної академії наук України

Науковий керівник: Александрович В.С.

доктор історичних наук, професор,

завідувач відділу історії середніх віків,

Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича

Національної академії наук України

ЛЬВІВСЬКА СТАВРОПІГІЯ

У ПОСТЗАМОЙСЬКИЙ ПЕРІОД (1720-1725 РОКИ)

Провінційний синод у Замості 1720 р. став ваговою подією у процесі еkleзіальних змін, викликаних прийняттям львівською, луцькою та перемишльською єпархією унії. Очевидно, найперше, йшлося про уніфікацію практик, які діяли у єпархіях у відповідності до норм Католицької Церкви (в літературі цей процес найчастіше позначають терміном «латинізація» [1, с. 27]). Відповідно рішення, прийняті у Замості, прямо чи опосередковано, одразу чи протягом певного часу, мали вплинути на життя суспільства, яке недавно прийняло унію з Римом. Особливо ці зміни мали зачіпати ті верстви соціуму,

які намагались найдовше зберігати доунійні традиції. Серед таких чільне місце займає львівське Успенське братство, над яким, за висловом Олександрія Киричук «тяжילה понад столітня інерція боротьби проти унії, тому навіть після її прийняття деякі братчики далі дотримувались православ'я» [2, с. 99]. Ця теза, на наш погляд, є ключовою для розуміння впливу рішень синоду та подальших процесів церковного характеру, які відбувались з Ставропігією.

Найперше, слід розглянути основні положення, прийняті у Замості, які могли впливати на братство. Так, зокрема, синод заборонив:

- брати участь у православних богослужіннях та звертатись в духовних пробах до нез'єднаних духівників;

- залучати мандрівних священників;

- видавати книги антирелігійного змісту, крім цього всі видання мали отримати апробату від місцевого єпископа-ординарія [3, с. 99, 104]. Окремим пунктом наголошувалось на потребі виправлення книг від «схизматичних помилок» [4, с. 281].

Варті уваги й положення, якими вводилось поняття законності утворення братств мирян, які мали мати статuti, апробовані апостольською або єпископською владою, а також контроль над «правильним застосуванням та фіксацією» фінансів, які ці установи отримували [4, с. 291]. Ще одним важелем впливу на братство стало зобов'язання утримувати трьох священників та одного диякона при Успенській церкві, які очевидно були під безпосередньою юрисдикцією єпископа [5; 1]. По факту, постанови синоду в Замості, нівелюючи різницю між греко- та римо-католицькою Церквами створили сприятливі умови для втручання у справи братства, яке захищало традиційний візантійський обряд [6, р. 111].

Як і в попередні роки, основним лейтмотивом церковного аспекту діяльності братства стали відносини з єпископом. Користуючись положеннями про фінансову звітність братств, Атанасій Шептицький спробував встановити фіскальний контроль над молодшим братством при Онуфріївському монастирі. На цю спробу Ставропігія одразу відповіла судовою протестацією, посилаючись на положення папської булли 1709 року [7; 1]. Значних неприємностей братству додав випадок з переданням малярем Лукашем срібла Онуфріївського монастиря, в якому той проводив роботи, ігумену собору святого Юра, на що, за словами останнього, була воля єпископа [8; 5]. Позаяк владики відмовився повернути майно, відповідний позов був направлений до нунціатури у Варшаві [9; 1]. Своєрідним контрвипадком Шептицького стала судова справа щодо несплати дарчих записів Лавришевича Степана на василіанські монастирі, які мало виплатити Успенське братство [10; 1]. Однак, зважаючи на те, що характер справи носив більш цивільний характер, братство не з'явилося на суд, а й оскаржило дії владики [11, с. 245]. Спеціальним декретом папська нунціатура заборонила єпископу втручатись у справи конфрадернії [12; 1]. Позаяк досягнути бажаного впливу на інституційному рівні не вдалось, Атанасій Шептицький вдався до персонального тиску. Так зокрема, один з сеньйорів конфрадернії Семен Гребінка у листі до Стефана Лясковського скаржився, що єпископ погрожував відлучити його від церкви за вигаданими причинами [13; 1].

Прикметно, що серед зазначених порушень був «непослух єпископові» [13; 1]. В одному з наступних листів до Лясковського, Гребінка навіть стверджує про накладання екскомуніки на нього [14; 2]. Однак, цей епізод достатньо швидко вирішився на його користь. Бачачи агресивні дії єпископа, братчики намагались залучитись підтримкою Нунціатури. У відповідь на неодноразові звернення братчиків, нунцій направив листа, в якому запевнив у прихильності папи до братства та відсутності будь-яких постанов Замойського синоду, які були прямо спрямовані проти них [15; 1].

Парадоксально, але факт: те, чого не вдалось досягнути владиці самостійно, вдалось за допомогою самих братчиків. 1722 року розпочався судовий процес у справі зловживання фінансами братства його сеньйором Стефаном Лясковським, який перебував у цей час на судовому процесі проти львівського магістрату. На жаль, на даний час, цей епізод представлений лише документами Ставропігії, які досить однобоко, за певними вийнятками, висвітлюють ці події. Виходячи з наявних даних, С. Лясковський будучи майже двадцять років старшим сеньйором спробував привласнити кошти братства, переставши звітуватись про доходи та видатки. Більше того, виходячи з листів до нього від С. Гребінки, він забрав ключі від друкарні, позбавивши Ставропігію можливості вести торгівлю книгами і внесши безлад у друкарню [16; 1]. На листи з повідомленнями про актуальні події в житті братства, Лясковський не відповідав [14; 1]. По факту, судячи з листування, певний час братство опинилось без керівника, який перебував у Варшаві і міг безпосередньо відстоювати права братства у конфліктах з магістратом та єпископом. Скориставшись скаргами братчиків, Шептицький подав до суду нунціатури справу щодо фінансових зловживань у братстві [11, с. 246]. Даний позов отримали і братство, і Лясковський, що поклало початок довгому конфлікту всередині Ставропігії. Очевидно, що коли мова йде про внутрішній конфлікт, самозрозумілим є наявність двох сторін. Якщо з однієї сторони виступав С. Лясковський, то з іншої йому протистояла група старших братчиків, очолюваних С. Гребінкою. Реконструювати внутрішні відносини в братстві, за браком джерел, є достатньо складно, але виходячи з документів даної судової справи виглядає, що цей конфлікт був звичайною боротьбою за владу. Вихідним положенням даного твердження є те, що сам Лясковський часто був депутований зі Львова у різних братських справах. За його власними підрахунками він «майже три роки з братством не був, ні від скарбниці, ні від книг ключів не мав» [17; 6]. Підтверджує це й Денис Зубрицький у своїй «Хроніці...», пишучи, що Лясковський був найдіяльнішим членом братства, учасником майже всіх делегацій. «Можливо, саме ці подорожі і постійна зайнятість завдали шкоди його власному маєтку, і тому він відмовлявся звітуватись з прибутків братства» [11; с. 244]. Крім цього, в одному з приватних листів родички висловлюється обурення стосовно факту прохання Гребінки на зборах братства обрати його сеньйором до приїзду Лясковського [18; 1]. Як би там не було, але внутрішній конфлікт у братстві був використаний єпископом сповна. За фактом зловживання була створена спеціальна комісія, до складу якої входив фіскальний прокурор від єпископа [19; 1]. Варто зауважити, що на

час слідства Лясковський був залишений при виконанні своїх обов'язків [19; 2]. По факту, самостійність Ставропігії була поставлена під питання. Згідно рішення комісії за діяльністю братства був встановлений нагляд, а Лясковський та Гребінка мали ще й подавати документальну звітність своїх дій [20; 2]. Більше того, будь які витрати мали подаватись до нунціатури для нотаріального затвердження [21; 6]. Претензії до Лясковського, братство сформулювало у більш, ніж 40 пунктах, більшість з яких стосувались фінансових питань та зловживань своїм становищем [21; 28]. Розглянувши їх, прокурор єпископської курії виснув 15 пунктів претензій серед яких: 1. Невигідні закупівлі потрібних речей для типографії; 2. Зловживання депозитами; 3. Відсутність звітності за продаж книг; 4. Не звітування на сесіях братства; 5. Розпорядження майном родича, яке той заповів Ставропігії [22; 2]. Сумарна сума збитків оцінювалась у 57394 флорини [23; 8], які Лясковський мав відшкодувати [20; 1]. Очевидно, що свою правоту обом сторонам треба було довести документально, тому тривав паралельний збір відповідних документів [24; 5]. Зважаючи на це, окремим розпорядженням комісії встановлювалась ретельна охорона архіву конфрастернії [25; 2]. Справа набула настільки серйозного розмаху, що комісія провела по багатьох пунктах ряд допитів свідків. Так, наприклад для перевірки твердження про неvigідні закупівлі паперу для типографії було взято свідчення у купця. Він зазначив, що братство платило в середньому 12 флоринів за папір, який коштував 9 флоринів у Вроцлаві та 11 у Львові [26; 2]. Очевидно, така різниця у цінах змусила братство заявити, що такі закупівлі велися з метою отримання вигоди для себе, а не для типографії [27; 1]. Такі ж дії були проведені й стосовно інших аспектів справи. Очевидно, що справа розвивалась у не вельми позитивному, для С. Лясковського, руслі, позаяк 7 березня 1724 року він вніс протестацію до актів львівської консисторії через відлучення його від Церкви [28; 1]. Хоча, по факту, від даного конфлікту постраждало найбільше братство. 1725 року було оприлюднено пропозиції комісії папської нунціатури щодо анулювання «схизматицьких» привілеїв та підпорядкування Ставропігії єпископу [29; 1]. Даний проект не був втілений, позаяк проти нього була подана відповідна протестація [30; 1]. Однак декретом Конгрегації по поширенню віри братство підпорядкували комісії, яку очолював нунцій, чим, по факту, було ліквідовано його права та привілеї [6, р. 123]. Як наслідок, Ставропігія потрапила у зтяжну кризу, повністю від якої їй оговтатись так і не вдалось.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що період 1720-1725 рр. став переломним часом в історії львівського Успенського братства. Постанови заморського синоду відкривали широкі можливості втручання у справи Ставропігії під приводом «викорінення схизми» [31, с. 371]. Однак головний удар завдав внутрішній конфлікт між сеньйором С. Лясковським та братством, який завдав непоправної шкоди самостійності братства, що крайнє негативно позначилось у подальшому.

Список використаних джерел:

1. о. д-р. Федорів Ю. Замоський синод 1720 р. – Рим: Видання «Богословії», 1972. – Ч. 3. – 70 с.

2. Киричук О. Перехід львівського ставропігійського братства під юрисдикцію святого Апостольського престолу (за матеріалами ЦДІА України у Львові) // Успенське братство і його роль в українському національно-культурному відродженні/Матеріали наукової конференції 4-5 квітня 1996 року / за ред. М. Бандрівського. – Львів, 1996. – С. 95-99.

3. о. Шафран Р. Синоди Києво-Галицької митрополії (1595-1991). Організаційно-душпастирський аспект. – Львів: Свічадо, 2008. – 296 с.

4. Провінційний Синод у Замості 1720 р.Б. // Постанови. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 300 с.

5. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 806, 9 арк.

6. Isaievych Ia. Voluntary Brotherhood: Confraternities of Laymen in Early Modern Ukraine. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2006. – 324 p.

7. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 815, 2 арк.

8. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 817, 5 арк.

9. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 816, 1 арк.

10. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 812, 1 арк.

11. Зубрицький Д. Хроніка Ставропігійського братства./ Переклад: Іван Сварник. – Львів: Видавництво «Апріорі», 2011 – 404 с.

12. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 819, 6 арк.

13. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 820, 1 арк.

14. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 822, 2 арк.

15. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 813, 2 арк.

16. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 823, 2 арк.

17. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 844, 8 арк.

18. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 832, 2 арк.

19. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 833, 2 арк.

20. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 835, 6 арк.

21. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 828, 28 арк.

22. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 836, 7 арк.

23. ЦДІА України у Львові, ф. 129., оп. 1, спр. 853, 8 арк.

24. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 838, 6 арк.

25. ЦДІА України у Львові, Ф. 129, оп. 1, спр. 840, 20 арк.

26. ЦДІА України у Львові, Ф. 129, оп. 1. спр. 843, 2 арк.

27. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 842. 1 арк.

28. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп.1, спр. 841, 2 арк.

29. ЦДІА України у Львові, ф. 129, оп. 1, спр. 868, 2 арк.

30. ЦДІА України у Львові, ф.129,оп. 1, спр. 870, 2 арк.

31. Шустова Ю. Обряды и ритуалы как ментальные категории средневековых корпораций: источники и проблемы интерпретации // Источниковедение. Проблемные лекции: Учеб.-метод. модуль / Сост. Р.Б. Казаков, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М., 2005. (Серия «Я иду на занятия...»). – С. 366-382.